

fectum ut quatuor, vel ut duo, non respicit aliquam diversam perfectionem in actu, quam ipsa potentia, atque adeo idem facit quod potentia, non aliquid perfectius, si quidem jam ipsa potentia produxerat actus illos in eadem perfectione in qua est generatus habitus, scilicet ut duo, vel ut quatuor. Si autem habitus respicit aliquam majorem perfectionem in actu producendo, verbi gratia si est habitus ut quatuor, quod producat actum ut sex, ille major excessus, et perfectio non potest esse ab habitu illo ut quatuor, sed debet a potentia roborari, ut procedat in actum ut sex; ergo nunquam verificatur, quod habitus respiciat majorem perfectionem in actu pro ratione formali, quam ipsa potentia, sed idem prorsus facit, quod potentia. Confirmatur in artibus, quæ inclinant ad faciendum effectus artificiosos: nam tota substantia artefacti, ut talis, distinguitur ab eo, quod naturale est: ergo non reducit in principium naturale, quod est potentia, sed in artem, quæ est habitus. Tota ergo substantia effectus artificiosi est ab habitu.

XLI. Respondetur verum esse, quod in intensione actus producendi non potest habitus se solo virtutem dare ad excessum superexcedentem, verbi gratia habitus ut quatuor ad actum ut sex; sed nascitur ille major excessus ex majori conatu potentiæ ad utendum illo habitu, et applicandum se ad operationem. Quod vero conatus, et applicatio sit major, non nascitur ex sola potentia, quia potentia est virtus indifferens, et indeterminata ad majorem, vel minorem conatum operandum, et ideo semper indiget applicante, et determinante, et excitante, ut de facto majorem conatum, et applicationem habeat, causa autem applicans, et excitans, est vel objectum fortius movens, vel passio ve-

hementior, vel Deus majori vi concurrens, vel causa extrinsece proponens, et persuadens, aut aliquid simile, unde videmus quotidie oriri in nobis vehementiam, et conatum ad agendum. Et ad hoc etiam multum disponit ipse habitus, qui etiam si sit minoris intensiois, verbi gratia, ut quatuor, tamen, quia jam potentia ipsam determinavit, actuavit, et faciliorem reddidit ad operandum, etiam magis disposuit ut ampliosem conatum, et concursum recipiat a causis applicantibus, et a Deo, quam si maneret potentia sine habitu in sua cruda, et totali indifferentia. Et hic semper habitus disponit, et perficit, et veluti acuit potentiam ad perfectius operandum, et non solum ad substantiam actus quomodocumque faciendam, quia non solum inclinatur potentiam ad faciendum actum cum intentione æquali, sed etiam disponit ad superexcedentem, quam magis habilitat ad concursum, et applicationem majorem, et ad majorem conatum, quia connaturalius est, quod talis conatus, et concursus major detur potentiæ jam actuatæ, et determinatæ per habitum etiam minus intensum, quam potentiæ pure indifferenti, et indeterminatæ, quæ de se non inclinatur determinate ad perfectum, sed indifferenter ad perfectum, vel imperfectum, et hoc cum difficultate, habitus vero determinate semper ad perfectius, vel in intensione, vel in facilitate, et promptitudine, unde communiter oritur major intensio.

XLII. Quando ergo dicitur, quod habitus solum inclinatur ad actum æque intensum, ad quem etiam potentia sola sufficit, si quidem talem habitum per similes actus produxit, respondemus inclinare habitum ad similes, et æque intensos actus, distinguo; ad æque intensos tantum, et eo modo quo potentia, nego antecedens; ad æque intensos meliori-

modo, quo potentia, et cum dispositione majori ad intensiores producendos, concedo. Ex hoc autem non sequitur, quod habitus solum influat in entitatem actus, vel in illam intensioem, quam etiam efficit potentia, non autem influat in perfectionem actus sub ratione perfectioris modi influendi. Itaque potentia efficit actus in substantia, et in ea intensioem, et gradu, quo producuntur habitus, verbi gratia ut quatuor, vel ut sex, sed in hoc ipso influxu procedit, et influit habitus diverso modo quam potentia: nam potentia procedit, et influit ut magis indifferens, minusque determinata, et actuata, et secundum generalitatem potentialem, et imperfectam. Unde oritur quod minus facile, et prompte operetur de se eisdem actus tam in entitate, quam in illa intensioem, in qua generatus habitus. Ipse autem habitus actuat, et determinat potentiam, tollitque ejus indifferentiam ad talem speciem, seu entitatem (habitus quippe ad speciem actus datur, et ad illam per modum actus primi determinat, et inclinatur potentiam; ad individuum autem, et ad exercitium actus non tollitur indifferentia per habitum, sed per concursum) et inde oritur quod promptius, et facilius agat, quia actualius, et cum majori determinatione.

XLIII. Et ulterius etiam disponit ut intensiores actus producantur, quia licet ejus activitas solum sit ut quatuor et ad actus ut quatuor, tamen habilitat potentiam, et disponit ut melius applicetur ad majorem, et fortiorem conatum, ex quo sequitur actus intensus ut sex, vel ut octo, eo quod cum per habitum sit magis actuata potentia, minusque indeterminata ad illam speciem actus, consequenter habilior redditur ut in fortiorem conatum prorumpat, quam si sic actuata, et determinata non

esset, semper ergo habitus respicit perfectiori modo, id est, actualiori, et magis determinato, magisque habilitato ad intensiores actus procedere, quam sola potentia. Et ita fatemur quod tam in actibus supernaturalibus, quam acquisitis major excessus, et intentio super intentionem habitus non procedit a sola activitate habitus, quæ inferior est, sed a majori conatu proveniente in supernaturalibus a majori auxilio, in naturalibus a potentia non utcumque, sed ut applicata, et excitata vehementioribus objectis, eorumve persuasionibus, et ostensione, vel majori Dei concursu, aut favorabilioribus circumstantiis: ad quæ omnia valde conducit, et habilitat etiam ipse habitus, si quidem tam potentia, quam habitus prorumpunt in illum majorem conatum, et applicantur ad actum intensiorem tanto melius, quanto potentia ipso habitu magis expedita, et actuata manet, quam habitu destituta, melius enim est disposita etiam ad vehementiorem conatum.

XLIV. Ad confirmationem respondetur non solum ab habitu artis provenire actum, vel effectum artis, sed etiam a potentia, licet imperfecte, et minus disposita, si quidem potentia acquirit habitum artis per similes actus; ergo ante potentiam illos elicit, sicut in quolibet alio habitu. Postquam autem productus est habitus artis, ille concurrat ad ipsam substantiam, et speciem actus artificiosi sub promptiori, et faciliiori modo, sicut in aliis habitibus in ordine ad suos actus dictum est.

ARTICULUS V.

Quid de augmento extensivo habituum?

I. Ex duplici habitudine quam dicitur habitus, scilicet ad subjectum in

quo est, et ad objectum circa quod est, nascitur duplex modus augmenti, alter extensionis circa objecta materialia, ad quæ se extendit sub eadem semper ratione formali, a qua sumitur unitas specifica, et ideo ista non crescit, nec variatur: alter intensio- nis circa subjectum, in quo firmior, et intensior redditur habitus. Fit extensio penes diversa objecta materialia procedendo de uno ad aliud, et ideo dicitur fieri per additionem, non partium, seu entitatum, quibus componatur intrinsece, sed per additionem extrinsecam objectorum, ad quæ tamen respectum habet ipse habitus. Fit intensio non penes diversa subjecta, vel partes subjecti, quia eas non requirit, sed etiam in una, eademque parte, et in eodem indivisibili subjecto, et puncto potest eadem qualitas intendi, et remitti, id est, firmior, et radicator reddi in subjecto.

II. De his modis augmenti late egimus in libris de generatione, quæstione quinta quantum ad intentionem præsertim, et aliquid etiam de extensione tetigimus, et in logica quæst. xxvii egimus de unitate scientiæ in esse qualitatis, et entitatis, quomodo videlicet maneat una entitative, licet extendatur ad plures conclusiones, quæ per diversa media sciri debent, et diversis speciebus intervenientibus, quibus scientia utitur, et quas ordinat ad intelligentiam conclusionum. In præsentem solum aliquibus interrogationibus, et dubiis discurremus circa explicationem augmenti extensivi, in sequenti articulo intenzi.

DATUR AUGMENTUM IN HABITIBUS.

III. Primo ergo quæritur, an sit certum habitus augeri tam augmento extensivo, quam intensivo.

Respondetur certum esse loquendo in genere, quod habitus augeantur, licet ex diversis principiis. Nam in habitibus infusis constat ex Scriptura, in acquisitis experientia. Constat primum ex ipsa Scriptura, nam de charitate dicitur ad Philipp. i: *Ora ut charitas vestra magis, ac magis abundet*: et ad Ephes. iv: *In charitate crescamus*. De fide habetur Lucæ xvii, ubi dixerunt Apostoli ad Dominum: *Adauge nobis fidem*. De gratia, seu justificatione habetur Apocalyp. ultimo: *Qui justus est, justificetur adhuc*. Et de fide, spe, et charitate simul orat Ecclesia ad Deum: *« Da nobis fidei, spei, et charitatis augmentum. »*

IV. Secundum constat ex ipsa experientia, quia videmus effectus procedentes a magis exercitatis, et assuetis esse perfectiores, et auctiores, ergo et habitus ipsos, ex perfectione enim effectuum perpendimus causarum perfectionem. Nec est ratio cur habitus infusi augeri possint, et non habitus acquisiti, qui magis ex actibus dependent, et ab eis acquiruntur; ergo si dantur actus perfectiores, et auctiores in promptitudine, facilitate, extensione, et intensio, etiam et habitus ipsi magis augebuntur, si quidem ex actibus generantur, aut meliorantur habitus, et ex habitibus rursus alii actus procedunt.

V. Quod autem in hoc augmento habituum inveniatur extensio, et intensio, etiam ipsa experientia, et discursus manifestant. Videmus enim in scientiis proficere hominem dupliciter, tum capiendo notitiam plurium objectorum, seu conclusionum, quas antea ignorabat, et hæc extensio quædam est, quia plures notitiæ habentur, et posse in plura extensio potestatis est; tum etiam eandem veritatem profundius, et vehementius penetrando, magisque ac magis illi adhærendo,

quod augmentum non est extensio, sed meliorationis, quia non erga plura dilatatur, sed in eodem firmatur, et radicator. Et hoc vocamus augmentum intensionis, quia intensio est melioratio circa idem. Similiter in habitibus infusis aliquando actus ferventiores procedunt, et promptius, ac delectabilius, vel fortius, aliquando etiam fides firmiorem se sentit, et abundantius erga credibilia fertur, quod est augmentum intensionis, et meliorationis circa idem.

AUGMENTUM EXTENSIVUM EST INTRINSECUM NON ADDITIONE QUALITATIS, SED MODI.

VI. Secundo inquirens, an ista extensio in habitibus, quam per experientiam in effectibus eorum agnoscimus sit formalis, et vera additio, seu extensio in ipsis habitibus per aliquid intrinsecum; an vero solum sit virtualis aliqua extensio penes aliquid extrinsecum ad quod habitus induat novum respectum, vel quid tandem sit. Respondetur in hoc esse varietatem opinionum, de quibus latissime agit pater Suarez in metaph. disp. xlv, sect. xi. Censent enim aliqui absolute omnem habitum tam intellectus, quam voluntatis esse entitative simplicem, solum vero extensive augeri penes diversos status imperfecti, vel perfecti, secundum quos potest in aliqua objecta modo, in quæ non poterat ante. Quæ est communior sententia Thomistarum quam tractavimus in logica quæst. xxvii, agentes de unitate intitativa scientiarum: alii distinguunt de habitibus intellectus, et voluntatis, et in habitibus intellectus inveniunt augmentum extensivum, propter coordinationem multarum specierum, ex qui-

bus sumuntur notitiæ, et repræsentationes diversorum objectorum circa quæ versatur scientia, non in habitibus voluntatis, quæ his speciebus non utitur. Quæ opinio attribuitur Soncinati vi metaph. quæst. ix, alii vero tam in intellectu, quam in voluntate ponunt admittere habitus extensivum augmentum, sicut virtus temperantiæ potest esse prompta in abstinendo a cibo, et non a potu, crescere vero, et extendi, ad hoc ut etiam a potu temperet. Quod sentit Vazquez hic disp. lxxx, c. ii, et sequitur Montesinos hic disp. xxxiii, q. ii, n. xx, et sequenti; refragatur vero Lorca hic sect. iii, disp. ix, et Martinez in hac quæstione lii, articulo primo.

VII. Circa modum etiam, quo habitus dicatur extensive augeri, et quid per talem additionem fiat, vel accrescat habitui, valde dissident auctores. Quidam enim existimant fieri hoc augmentum per additionem qualitatis ad qualitatem ita proprie advenientem, et componentem cum alia, quod se habeant ut partes unitæ, et componentes unum integrum totum, sicut pars caloris in una parte quantitatis componit extensive cum alia existente in alia parte. Quod nonnullis recentioribus attribuit Suarez ubi supra.

VIII. Alii vero existimant dari quidem plures, et diversas qualitates in augmento extensivo, non tamen unione aliqua conjunctas, sed per modum collectionis, et coacervationis plurium qualitatum, quod ibi Suarez attribuit Scoto, Gregorio, Gabrieli, Ocham, etc. Ipse autem Suarez existimat non fieri quidem augmentum extensivum in habitibus per veram, et realem compositionem unius qualitatis ad aliam, nec negandum esse dari aliquos habitus simplices, qui possint per suam simplicem entitatem in varia objecta partialia virtualiter extendi,

et plures actus efficere circa diversa objecta materialia, dari tamen in aliquibus habitibus unitatem compositam per collectionem, et subordinationem plurium qualitatum, quæ respectu illius integri habitus censetur habitus partialis. Ita habet ibidem numero LV, et sic de illis habitibus loquendo sequitur sententiam Scoti relatam, et deserit sententiam S. Thomæ, qui censet istum habitum sic extensum, et augmentatum manere simplicem qualitatem, ut ibidem fatetur numero LVI. Tandem vero numero LXVIII et LXIX, docet unitatem scientiæ non esse exactam, sed quasi artificialem ideoque constare ex pluribus, idemque probabiliter posse admitti in prudentia, et arte, et in habitibus appetitivis (sic convenit in hac parte cum Vazquez) et in his habitibus, qui habent solum unitatem ex coordinatione plurium qualitatum dari augmentum extensivum, sed per additionem novæ qualitatis, quæ in se quidem integra est, et aliquando specie diversa a priori, licet respectu totius compositi dicatur partialis.

IX. Hæc est explicatio sententiæ Suarez, quam aliqui brevius referunt, dicentes ipsum negare verum et proprium augmentum extensivum in habitibus, quia pro quolibet augmento ponit novam, et distinctam qualitatem, quæ in se integra est, et simplex. Dicitur tamen augere, et extendere priorem, quasi collective, et artificiose, sicut collectio acervi, vel populi augetur per aggregationem ex accessione aliorum, et numerus ex numero superaddito. Quomodo vero in istis omnibus servetur una formalis ratio sub qua ille habitus, seu illa scientia se extendit ad omnia sua objecta semper est difficile explicatu, cum videamus unam potentiam, et unam fidem ad plura se extendere, quam

illam collectionem habituum: et cum quælibet ex illis qualitatibus suam afferat formalem rationem, potius videtur ex omnibus assuta, et collecta, quam una.

X. Dicendum nihilominus est de mente D. Thomæ augmentum extensivum habituum non fieri per solam collectionem plurium qualitatum, nec per compositionem et unionem realem, et intrinsecam diversarum qualitatum inter se, sed penes novum modum applicantem habitum, et rationem formalem ejus ad attingendum aliquod objectum, ubi specialis est difficultas in tali applicatione facienda. Quod non contingit in potentiis, quia potentiæ solum operantur ut causæ universales, et indifferentes, quam universalitatem et indifferentiam statim a principio habent. Habitus autem dantur ad determinandum in speciali, et facilitandum, seu tollendum difficultates. Unde aliquando potest esse difficultas in ipsamet applicatione ad hoc objectum materiale præ alio, et habere illam, sicque applicari ad tale objectum novum, extensio est.

XI. Deducitur hæc resolutio ex D. Thoma in primis in hac quæstione v, articulo II, ubi distinguit utrumque augmentum in habitibus extensivum, et intensivum. Et extensivum augmentum, in habitibus docet esse per additionem, sicut cum aliquis plures conclusiones geometriæ addiscit, augetur in eo habitus ejusdem scientiæ secundum speciem. In solutione autem ad secundum explicans quomodo fiat augmentum in illis formis, seu habitibus, inquit: « Quod causa augens habitum facit quidem semper aliquid in subjecto, non autem novam formam, sed facit quod subjectum participet perfectius formam præexistentem, aut quod amplius se extendat. »

XII. Ubi vides pariformiter loqui D. Thomam de eo quod noviter invenit formæ in intensione, et extensione, quod scilicet in neutra acquiratur nova forma, sed solum quod subjectum magis participet formam præexistentem, aut quod amplius se extendat, quod utique pertinet ad novum modum, si nova forma non est; et ita si in intentione non acquiritur nisi novus modus, utique nec in extensione, cum eodem tenore de utroque loquatur. Et nihilominus vocat D. Thomas extensivum augmentum, augmentum per additionem, et secundum ipsam formam, quia et si non fiat additio intrinseca novæ formæ, et qualitatis ad formam præexistentem, fit tamen additio extrinseca, quia ad novum objectum se extendit; ad differentiam intensionis, quæ non fit ad novum subjectum, sed in eodem qualitas radicatur, et ita non admittit additionem, etiam extrinsecam, et ex parte subjecti. Dicitur autem per hanc additionem augeri scientiam secundum se ipsam, quia augetur secundum respectum ad suum specificativum, quod est objectum, quatenus ipsa formalis ratio ad novum materiale objectum applicatur, et extenditur, et hæc applicatio, seu extensio cum conveniat ipsi scientiæ, et rationi formali ejus per ordinem ad objectum, dicitur convenire ei, et augeri secundum se ipsam, non tamen superaddita nova essentia, vel forma, sed nova applicatione, seu modo talis formæ, quia hoc ipsum habet ex sua specifica ratione, ut recte docet Cajetanus infra quæst. LIV, articulo IV.

XIII. Eodem modo loquitur S. Thomas dicta quæstione LIV, articulo IV, ubi aperte dicit in corpore articuli: « Quod habitus in hoc proportionatur potentiæ, quod sicut potentia una existens se extendit ad plura, ita habitus unus existens ad

plura se extendit, et licet ex parte eorum ad quæ se extendit habeat multipliciter, tamen quia illa multipliciter est ordinata ad aliquod unum, ad quod principaliter habitus respicit, inde est quod habitus est simplex qualitas, non constituta ex pluribus habitibus, etiam si ad multa se extendat. » Et solutione ad tertium inquit: « Quod qui in aliqua scientia acquiri per demonstrationem scientiam conclusionis unius, habet habitum, sed imperfecte: cum vero acquirat per aliquam demonstrationem scientiam conclusionis alterius non aggeneratur in eo alius habitus, sed habitus qui prius inerat fit perfectior, utpote ad plura se extendens, eo quod conclusiones, et demonstrationes unius scientiæ ordinatæ sunt et una derivatur ex alia. »

XIV. Ubi D. Thomas additionem ponit in aliquo extrinsece adveniente, seu perficiente habitum ipsum, non tamen ita quod sit novus habitus etiam partialiter adveniens, et conjunctus alteri, hoc enim excludit illud verbum aggeneratur, constat enim quod aggeneratio non est productio totius, sed novæ partis additio, ut cum igni jam existenti nova pars ignis advenit, aut animal per nutritionem, et augmentationem novis partibus crescit. Has igitur partes in extensione formarum sustulit D. Thomas dicens, non aggenerari novum habitum, sed præexistentem perfici, quia ad plura applicatur, seu extenditur. Et multo magis excludit additionem supervenientium habituum totalium dum dicit: « Esse habitum sic extensum simplicem qualitatem, non ex pluribus habitibus constitui. »

XV. Ratio et fundamentum hujus tradi non potest nisi supponendo quod augmentum hoc in aliquibus habitibus debet intrinsece fieri in